

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Dr. EDUARD PERGENS.

Dr. Eduard Pergens aanschouwde 't levenslicht te Maeseijck, op 23 Oct. 1862.

Vader Pergens stierf toen Eduard nog 'n kleine jongen was.

Na 's vaders dood trok de familie met ter woon naar Nijmegen.

De destijds al wijd en zijd vermaarde Ruwenberg werd door moeder Pergens verkozen om er heur kind op school te doen.

Na voltooiing der lagere studiën zag 't Bisschoppelijk Coilege van Roermond Eduard binnen z'n muren, om hem middelbaar onderwijs te geven.

De stille, in zich zelven gekeerde jonge Pergens was, wat men noemt, „'n zéér goed student”.

Hij had meer dan gewonen aanleg, niet 't minst voor talen en wist met dien gelukkigen aanleg daarenboven nog te woekeren.

Toen hij, nauw 18 jaren oud, aan de Leuvensche „Alma Mater” kwam, was hij toegerust met 'n flinke dosis kennis niet alleen van Latijn en Grieksch, maar vertrouwd ook met Hollandsch en Fransch, Engelsch en Duitsch, Deensch en Noorsch, — altegaar talen, waarin hij zich, twee jaren later, vloeiend, en mondeling en schriftelijk kon uitdrukken.

Studiegenooten van hem beweren dat nadien, op taalkundig gebied, nooit meer te Leuven de evenknie van Eduard Pergens werd teruggezien.

En toch was taalstudie niet z'n lievelingsvak.

Hij voelde zich getrokken tot natuurkunde.

Daarin werd hij dan ook, na weinige jaren reeds, op Zoölogische stellingen tot Doctor gepromoveerd.

Z'n promotor, de bekende Professor van Beneden, wist 't bij de Belgische regering gedaan te krijgen dat de jeugdige Doctor Eduard Pergens wetenschappelijke onderzoekingen mocht gaan doen aan 't Zoölogisch laboratorium van Napels.

Te Napels voelde hij zich in z'n element.

Daar kon hij zich, naar hartelust, overgeven aan biologische studiën.

Dra verscheen er z'n eerste wetenschappelijke verhandeling: „in lumine coloramur”.

Ze handelde over de kleuring der planten.

Ze was origineel en getuigde dat Dr. Pergens niet, gelijk zoovele anderen, anderen maar „nashreef”.

Dr. Pergens bezat de kennis en voelde in zich den lust en den moed om eigen opinies op de natuurhistorische markt te brengen.

Dr. Pergens mocht dit doen, omdat hij op natuurhistorisch gebied veel meer wist dan zoovele anderen, die veel minder wetende, toch natuurhistorische wetenschap durven venten.

Dr. Pergens was toen al geruimen tijd bezig met 'n speciale bestudeering van Bryozoën, had daartoe de Scandanavische- en Balkanstaten bereisd en

zou dra de wetenschappelijke wereld verrassen met tal van vondsten, welke hij later heeft beschreven en waardoor hij, de eenvoudige, die wars was van alle uiterlijk vertoon, ja, die eenmaal een hem aangeboden hoogleeraarschap te Bologna van de hand zou wijzen, zich 'n wereldnaam wist te scheppen.

Van uit dien tijd reeds dateert ook 't begin zijner palaeontologische verzameling, verzameling, welke hij heel z'n leven lang bleef uitbreiden en waarin vondsten uit 't Maastrichter turfkrijt vooral zoo buitengewoon rijk vertegenwoordigd zijn.

Op die verzameling komen we later in ons Maandblad terug.

Mejuffrouw Caroline Dohmen uit Roosteren, nicht en erfgename van Dr. Pergens, stond ze aan ons Museum te Maastricht af, omdat ze meende gansch en al te handelen in den geest van den Doctor als ze zorg droeg dat de „collectie Dr. Pergens” in haar geheel werd overgebracht op 'n plaats waar ze met piëteit bewaard zou blijven.

Over die collectie dus later.

En keeren we terug tot Eduard Pergens, doctor in de natuurkunde, dien we in 1889 andermaal in Leuven ontmoeten, nu daarenboven als doctor in de medicijnen!...

Als dusdanig ging hij zich toeleggen op 'n speciale bestudeering van oog-, oor-, neus- en keelziekten.

Daartoe bezocht hij achtereenvolgens de Universiteiten van Straatsburg, Berlijn en Weenen.

Toen Dr. Pergens zich daarna vestigde in Maeseijck, gold hij op ophthalmologisch gebied dra als 'n specialiteit, wiens naam klank had tot wijd over de grenzen van Belgenland.

Dien naam dankte hij aan de succèsvolle wijze, waarop hij zoo menigen armen lijder, die krank naar Maeseijck kwam, de gezondheid wist terug te geven.

Dankte hij ook aan de lange, zeer lange lijst van geschriften, waarmee hij de medische literatuur verrijkte en, die voor z'n collega's bronnen bleken, waaruit ze met goed gevolg medicamenten konden putten, welke der zieke menschheid genezing brachten.

Over die geschriften zullen we hier niet uitwiden, alléén er van zeggen dat meer dan een daarvan 'n heel bijzonderen stempel draagt.

Dr. Pergens ging bij 't schrijven zijner verhandelingen niet zelden te rade bij de ouden, wijl hij wist, dat die van eeuwen her al ve'e der zoogenaamde huidige nieuwe ideeën hadden verkonigd...

En om de ideeën der „ouden” aan de „jongen” te leeren kennen, schrok Dr. Pergens er niet voor terug om de taal zelve der „ouden” aan te leeren.

Hij maakte zich met 't Hebreuwsch vertrouwd en legde zich toe op de kennis der taal

van Arabieren, 't volk, 'twelk sinds onheugelijke tijden al, meer dan welke andere generatie, in 't toedienen van artsijen bekendheid had.

* * *

Midden in z'n rijk, wetenschappelijk, bedrijvig en heilaanbrengend leven is Dr. Eduard Pergens te Maeseijck gestorven.

'n Beroerte maakte aan dat leven 'n eind op 11 April 1917.

Evenmin als we ons ooit bezondigden aan „profeteeren”, zullen we ons schuldig maken aan 't geven eener verklaring van dien plotseligen dood.

Maar toch meenen we niet te veel te zeggen, als we hier openlijk getuigen, dat Dr. Eduard Pergens mede 't slachtoffer is geweest van den oorlog....

De goedge, goedhartige Doctor van Maeseijck, die zich nooit of te nimmer bekommerd had om politiek, alléén en uitsluitend had geleefd voor kranken en voor wetenschap, die kranke Belgen, kranke Franschen, kranke Duitschers en kranke Engelschen menigmaal had behandeld en onder al die nationaliteiten wetenschappelijke vrienden telde — de goedge, goedhartige Maeseijcker Doctor heeft onzegbaar veel geleden onder wat zich in de laatste jaren tusschen deze nationaliteiten heeft afgespeeld....

Dat heeft, naar we meenen, helaas, z'n dood vervroegd.

Maastricht.

JOS. CREMERS.

EQUISETUM TELMATEJA Ehr.

Reuzenpaardestaart.

Was 't in 't eerste Jaarboek, uitgegeven door 't Natuurh. Gen. in Limburg, nog niet mogelijk een volledig overzicht te geven van de vele vormen dezer plantsoort — sinds is me gebleken, dat ook in ons gewest de meeste harer variëteiten te vinden zijn.

In verreweg de meeste Flora's vindt men haar aangegeven als *Equisetum maximum* Lmk.

De naam van Lamarck dateert reeds van 1778, die van Ehrhardt eerst uit 1783.

Doch Milde in z'n monografie wees er al op, dat Lamarck zelf in zijn herbarium nooit den naam heeft gebruikt, en hoe 't uit zijne beschrijving niet eens zeker is op te maken of Lamarck wel deze soort bedoeld heeft.

Bovendien is 't woord „maximum”, evenals de Nederlandsche vertaling niet gelukkig gekozen.

Al is deze Paardestaart een der grootste Europeesche soorten, z'n familieleden *Eq. hiemale* en *limosum* kunnen 't toch ook tot 'n respectabele hoogte brengen.

Ze worden daarin nog overtroffen door *Eq. giganteum* L. uit West-Indië.

Deze laatste toch heeft 'n „boomvormige” stam. is derhalve, in vergelijking met onze exemplaren uit Europa, 'n reus! en toch nog maar 'n lilliputter, als hij staan zou naast 'n vóórwereldlijk familielid, waarvan de afdrucken in de kolenlei (calamiten) getuigen, dat ze boomen konden worden van niet minder dan 40 voeten hoog en van 2 tot 3 dik.

Dat alles is 'n reden, waarom we den naam van Ehrhardt wel graag in eere zouden hersteld zien.

* * *

Reeds half April komen deze Paardestaarten bo-

ven den grond en stuiven al een paar weken later. Naar gelang meer of min gunstig lenteweer kan dit proces 'n maand eerder of later plaats hebben. Bij voorjaarsvorst bevrozen vele exemplaren ingevolge haar waterrijk weefsel; ook wijl ze op de open, zonnige hellingen staande, eerder bloeien dan planten, welke staan onder struikgewas en waarbij men soms geen enkelen sporendragenden stengel aantreft.

Eq. T. bewoont in Limburg bij voorkeur kalkhoudende bronhellingen, en al zijn dergelijke brongronden in ons gewest niet zeldzaam, toch komt er deze Paardestaart niet overal even veelvuldig voor.

't Meest vindt men haar op de natte hellingen te Moorveld, en Terhagen, Waterval en Vlieck. Verder ook langs de bronnen der kleinere beekjes, zooals Selzer-, Eijser-, Koeres-, Sprong- en Halsbergerbeek, Bisser-, Reters- en Caumerbeek. Terworm- en Molenbeek (Hoensbroek in 't dal tot bij de oude kerk), Gulperbeek, Noor- en Voerenbeek, Amselerbeek, enz. enz.

In 't zuivere heidegebied daarentegen komt ze niet voor.

Als men haar buiten 't brongebied aantreft gebeurt zulks alléén daar, waar nog kort geleden zoo'n grond aanwezig was, maar nu door drainage in bouw- of weiland veranderd is.

Zoo kan men ze bij 't kasteel Cortenbach en bij den Oliemolen te Spaubeek nog 'n eindje in de akkers zien voortwoekeren; lang echter zal ze 't daar niet meer kunnen uithouden; er is gebrek aan voldoende vocht.

Noordwaarts in Limburg wordt ze zeldzamer, maar komt toch, evenals enkele andere kalkminnende plantensoorten nog voor op gelijksoortige gronden in 't Maasdal.

In 't Noorden van Nederland groeit ze nog slechts op enkele plaatsen in Gelderland (Groesbeek, Beek bij Nijmegen, Oldenzaal).

Zuidwaarts neemt ze snel toe door heel Europa.

Verder omvat haar groeiplaats ook nog West-Azië, Noord-Afrika en N.W.-Amerika.

* * *

't Geslacht *Equisetum* wordt verdeeld in twee groepen. De eene omvat soorten, die 's winters boven den grond haar groene stengels behouden; (hiertoe behooren *Eq. hiemale* en *variegatum*); tot de andere groep rekent men de soorten, waarvan, als de winter nadert, de bovengrondsche stengels atsterven; (hiertoe behooren alle andere inlandsche Paardestaarten).

Equisetum Telmateja behoort dan verder met *Eq. arvense* tot 'n ondergroep, waarbij de vruchtbare stengels in 't voorjaar verschijnen, om dadelijk na de sporenrijpheid af te sterven en zich de onvruchtbare stengels pas hierna ontwikkelen.

1. In zijn typischen vorm is de vruchtbare stengel onvertakt en wit van kleur, met donkerbruine, eerst cilindrische, later buikige, tenslotte trechtervormig verwijde scheeden voorzien, die ieder 20—35 lancetvormige tanden bezitten. (De onderste scheeden zijn vaak groenachtig bruin). Aan den top der scheeden draagt hij de sporenaar, die in lengte kan wisselen van 5—10 c.M. en 1—2 c.M. dik kan zijn, eerst met haar voet in de scheede zittend, ten slotte gesteld boven deze uitstekend.

Nog slechts enkele dagen blijft nu de forsche

stengel leven, om spoedig geheel te verdrogen, zoodra de sporen, na de bevruchting, uitgestrooid zijn.

Zeldzaam ziet men wel eens zoo'n overigens gansch normalen of fertielen stengel reeds in den herfst verschijnen.

Zoo iets is dan meestal, evenals bij zoovele andere phanerogame planten toe te schrijven aan 't feit, dat door uitwendige oorzaken, de bloei van 't afgeloopen voorjaar vertraagd of die der komende lente vervroegd werd.

Milde onderscheidt kleine vormen (*elatius*, resp. *humilis*).

De grens tusschen de verschillende vormengrootte is echter moeielijk te trekken. De standplaats b.v. kan hier van zeer grooten invloed zijn.

Exemplaren, die verschillen van 1—40 c.M. zijn in zoo'n gevallen geen zeldzaamheden.

Ook de lengte der sporenaar is hiervan afhankelijk.

Van meer belang is de vorm *frondescens* A. Br. Hierbij ontwikkelt zich, aan den vruchtbaren stengel, dadelijk nadat de aar verwelkt is, in 't middelste gedeelte, vlak onder de scheeden, telkens een krans van heel korte groene takjes.

Ook gaat dan de ivoorwitte kleur van den stengel in 'n meer groene over.

In den zomer sterft hij al vroeg af.

Dczen vorm vindt men haast overal waar *Eq. Telm.* groeit in enkele exemplaren.

Doch is dit geen erfelijk kenmerk.

't Verschijnsel wordt tweeweggebracht door uitwendige invloeden. Bij overplanting toch van dergelijke exemplaren uit natte naar drogere standplaatsen, en omgekeerd, kan men 't verschijnsel te voorschijn roepen.

Toevallig kan 't gebeuren, dat de sporenaar meer of minder diep gespleten is, zoodat er 'n vork- of kransvormige bloeiwijze ontstaat.

Zoo'n geval trof ik, tot nu toe, maar 'n paar malen aan te Geulle bij den Watermolen te Moortveld.

Zeer waarschijnlijk was hier vroegtijdig de aar aan haar voet, op een of andere wijze, gestoord geworden in haar ontwikkeling. De sporen zelf waren overigens gansch normaal.

II. Normaal is de onvruchtbare stengel eene plant van $\pm \frac{1}{2}$ M. Haar stengels zijn ivoorwit, maar zoo nu en dan kunnen ze wel eens een groen tintje hebben en onderaan vaak zwart zijn, glad of maar effentjes ruw, zwak gevoerd, met cilindrische aanliggende scheeden met bruinzwarte, spitse tanden, 4—5 kantige (door diepe voren schijnbaar achtkantig), groene takken, die in dichte kransen staan en zelf ook geleed zijn.

Milde verdeelt in zijne monographie de onvruchtbare stengels in twee groepen, naar gelang er huidmondjes op den stengel zijn of niet.

Deze verdeling gaat beslist niet op.

Want, ofschoon de huidmondjes in 't algemeen vaak ontbreken, kan men op iedere groeiplaats aan alle mogelijke vormen ook wel huidmondjes aantreffen.

't Is ook duidelijk dat de hoogte van den stengel geen vast kenmerk is, evenmin als de lengte der tusschen-stengelleden en de hoogte, waarop de vertakking begint.

Want op alle groeiplaatsen kan men planten waarnemen van maar enkele c.M., die geleidelijk over-

gaan in exemplaren van zelfs meer dan een Meter.

Hiermede gaat meestal een meer of minder gedrongen stand der internadien en takken gepaard en wel naar gelang 't vochtgehalte van den bodem en de belichting.

Bij de kleinste exemplaren kunnen de kortere takken wel geheel horizontaal uitstaan; maar meestal hangen ze — (althans de bovenste) — aan den top iets over. Bij schaduw-exemplaren, in voldoende natten bodem, is dit weer sterker 't geval.

De vormen *comosum* en *brevis* van Milde, = *minus* van Wirtgen en nog andere zijn dus alleen standplaats-wijzingen, die overigens trouwens geen aparten naam waard zijn.

Cok bij de hoogere planten kan men immers van een zeer groot aantal soorten, door standplaatsen-beïnvloeding, armoedige en krachtige planten verkrijgen, die bij overplanting tot de typen kunnen teruggebracht worden.

Een zeer sierlijk gewas is de vorm *ramulosum* Milde, die zich goed onderscheidt, doordat de primaire takken weer vertakt zijn; vooral als bij krachtige planten deze secundaire takken ook kransvormig geplaatst zijn.

Hierbij kan echter de hoogte van den stengel of de plaats waar de vertakking begint, weer op dezelfde wijze als bij de type afhangen van de standplaats; of echter de secundaire vertakking zelf door uitwendige invloeden kan te voorschijn geroepen worden, heb ik nog niet zeker mogen waarnemen, maar wel dat zoo'n dubbel vertakte stengel kan voorkomen op denzelfden wortelstok als de gewone.

Haast overal waar *Eq. Telmateja* in eenigszins groote hoeveelheid groeit, vindt men zoo'n dubbel vertakte exemplaren; op sommige plaatsen slechts weinige, op andere opvallend vele. Zoo o.a. langs 't Hulsbergerbeekje te Niethuizen op open, zonnige oevers en langs de Sprongbeek te Voerendaal, ook wel in schaduw, eveneens bij Vaals en Noorbeek.

(Wordt vervolgd).

Nuth.

A. DE WEVER.

COLLECTIE Dr. ED. PERGENS.

De collectie Dr. Ed. Pergens is verleden week in Maastricht gearriveerd.

Nu al, ook maar bij benadering, heur rijkdom vast te stellen is ondoenlijk. Daarvoor hebben we vele maanden noodig.

Haar aantal voorwerpen is ongelooflijk groot.

Voor wat de Bryozoën betreft, staat in den vervolge 't Maastrichter Museum van Natuurlijke Historie zeer zeker aan de spits niet alléén van alle binnenlandsche, maar ook van verreweg de meeste buitenlandsche musea.

Fossiele en recente Bryozoën uit alle werelddeelen zijn hier bij elkaar gebracht.

Wat de collectie voor Limburg zoo uiterst belangrijk maakt zijn, naast de vele andere fossielen uit 't Limburgsche krijt, vooral de complete verzameling „Bryozoaires du Crétacé du Limbourg, comprenant les originaux du Dr. Ed. Pergens" gelijk 't opschrift op een der bergladen luidt.

Met genoegen hebben we kunnen constateeren, dat de collectie Bryozoën uit 't Limburgsche krijt vrijwel intact is gebleven; iets wat jammer genoeg bij tal van andere zaken uit de collectie niet 't geval is geweest.

Totaal onbevoegden en klaarblijkelijk ook tot oordeelen over de waarde der verzameling maar al te zeer bevoegden hebben er, gedurende den oorlog, na den dood van Dr. Pergens, terwijl de verzameling onbeheerd in Maeseijck was, met schennende handen in huis gehouden en er zoo goed als zeker uit „weggenomen”.

Zeer valt 't ook te betreuren dat de *Catalogus* en de aantekeningen van Dr. Pergens (en hij had er heel wat) spoorloos zijn verdwenen.

Alevel, we zien kans om in de verzameling weer gansch en al orde te brengen.

Zoodra zulks geschied is, — we meenen vóór Juli er mee klaar te zijn — zullen we 'n nieuwen *Catalogus* uitgeven.

Tegen dien tijd meenen we de collectie onder gebracht te hebben in 't alsdan gerestaureerde Museum, waar ze eene aparte plaats zal krijgen.

JOS. CREMERS.

ATHOUS VILLOSUS Geoff. (n. f. sp.).

Zu den bis jetzt aus unserm Land bekannten Arten aus der Familie der Schnellkäfer (*Elateridae*, Kniptorre) ist wieder eine grosse schöne Art hinzugekommen. Die „Kniptorre“ sind bei Forst- und Landleuten als grosse Schädlinge verhasst. Fresen doch die Larven (Drahtwürmer) des Saatschnellkäfers, *Agriotes lineatus* L. und *obscurus* L. die Wurzeln von allem, was der Bauer auf Aeckern und Wiesen sät und pflanzt. Aehnlich treiben es neben diesen Arten noch andere in Baumschulen und jungen Schonungen. Wo diese Schädlinge in Masse auftreten, richten sie grossen Schaden an. Aber man muss die Guten und Bösen nicht in einen Topf werfen. Unser neuer *Athous villosus* gehört zu den nützlichen Schnellkäferarten. Das sei zur Beruhigung vorausgeschickt.

Neben den drahttrunden, gelblichen bis roten *Elateriden*-Larven gibt es auch dunklere, abgeflachte, deren Hinterleibsende stark zangenförmig ausgeschnitten ist. Die Larve von *Athous villosus* ist auch abgeplattet und glänzend schwarz. Ich fand sie Ende Mai vorigen Jahres im Heybosch, Valkenburg, in einem faulen Eichenast, wo sie auf holzfressende Insektenlarven Jagd macht. Ich zog die Larve auf, erhielt die schneeweiße Puppe und auch den Käfer, aber wegen ungünstiger Zuchtbedingungen leider nur ein verküppeltes Exemplar. Der Käfer wird 15—22 mm gross; die Flügeldecken sind rostrot un fein gelblich behaart; meist haben sie 1—2 dunkle Haarbinden hinter der Mitte (Stammform); unser Exemplar gehört zur bindenlosen var. *robustus* Stierl.

Der Käfer ist über ganz Deutschland verbreitet, aber selten. Die Larve findet sich im Mulm verschiedener alter Bäume und in faulem Holz. Der Käfer erscheint Juli und August. Er fliegt abends.

Valkenburg.

F. RÜSCHKAMP, S. J.

WAAROM VOGELS BLIND GEMAAKT WORDEN.

„Door den raad der gemeente Lonneker werd eenigen tijd geleden de politieverordening aangevuld met verbodsbepalingen in zake het verminken van vogels en het gevangen houden en vervoeren

dezer vogels. De Zangvogel-vereeniging Enschede en Lonneker vond daarin aanleiding een adres tot den raad der gemeente Lonneker te richten. In dit adres wordt er op gewezen, dat vogels, die blind gemaakt zijn, veel rustiger zijn dan andere vogels, steeds zingen, zoowel bij licht als duisternis en een veel hoogerem ouderdom bereiken dan ziende vogels, die bij gebeurtenissen, buiten hun kooi, onrustig worden, rondfladderen en zodoende vroegtijdig sterven.

Ten slotte wordt in het adres verzocht toe te staan dat de enkele blinde vogels, die in het bezit van de leden der vereeniging zijn, mogen worden behouden en dat ook het vervoer daarvan met het oog op het houden van zangwedstrijden, zal zijn toegestaan”.

* * *

We meenden goed te doen bovenstaand fraais, 'twelk we lazen in verschillende couranten, in ons Maandblad af te drukken.

Op menige plaats in Limburg toch worden ook nog vinken „geblind”.

Zou de Vereeniging tot Bescherming van Dieren hier niet eens 'n oog in 't zeil kunnen houden?...

Waar noodig, willen ingrijpen, om aan dergelijke dieren mishandeling paal en perk te stellen?...

Ook ondanks de eigenaardige mentaliteit der Limburgsche vinkenliefhebbers, mentaliteit à la Zangvogel-vereeniging van Enschede en Lonneker....

WEER 'N MENSCHENSKELET.

In 't vorige nummer van 't Maandblad memoreerden we de vondst van 'n menschengeraamte, 'twelk pl.m. 1 Meter diep onder de oppervlakte zat te „Belvédère”.

Veertien dagen geleden kwam er 4 à 5 Meter van deze vindplaats verwijderd, weer op dezelfde diepte, zoo'n skelet voor den dag.

Wij vermelden hier andermaal deze vondst, omdat „Belvédère” uit natuurhistorisch oogpunt zoo merkwaardig is en 't vinden van mensche-lijke geraamten mogelijk gegevens kan verschaffen, omtrent geschiedkundige gebeurtenissen welke zich hier in den loop der eeuwen hebben afgespeeld.

J. C.

VOOR DE BIBLIOTHEEK.

Die *Urzeit des Menschen*, von Dr. Johannes Bümmeler, dritte vermehrte Auflage, mit 142 Abbildungen, Köln, 1914, Verlag und Druck von J. P. Bachem. (Gesch. v. Pastoor L. Coenen, Oirsbeek).

NIEUWE LEDEN.

A. GREVE, Ambtenaar der Staatsmijnen, An- bachtsplein, Heerlen; W. BOUMANS, Ambtenaar der Staatsmijnen, Geerstraat, Heerlen; Broeder EUFRASIUS, Oud-Vroenhoven; Adh. De VILLERS-MASBOURG, Valkenburg.